

פְּרַשְׁתַּי יִתְרוֹ

שְׁמוֹת פָּרָק י"ח

א וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדִּין חֵזֶן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא יְהוָה

אֶת יִשְׂרָאֵל מֵמִצְרַיִם: וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק (זבחים קטז.): יתרו. שבע שמות נקראו לו, רעואל, יתר, יתרו, חובב, חבר, קיני, פוטיאל, (מכילתא יתרו פ"א). יתר, ע"ש שיתר פרשה אחת בתורה, ואתה תחזה. יתרו, לכשנתגייר וקיים המצות, הוסיפו לו אות אחת על שמו. חובב, שחבב את התורה, וחובב הוא יתרו שנאמר מבני חובב חותן משה (שופטים ד, יא.). ויש אומרים רעואל אביו של יתרו היה, ומהו אומר ותבאנה אל רעואל אביהן (שמות ב, יח.), שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. בספרי (בהעלותך עח.): חתן משה. כאן היה יתרו מתכבד במשה, אני חותן המלך, ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו, שנאמר וישב אל יתר חותנו (מכילתא שם): למשה ולישראל. שקול משה כנגד כל ישראל: את כל אשר עשה. להם בירידת המן, ובבאר, ובעמלק: כי הוציא ה' וגו'. זו גדולה על כולם (מכילתא שם):

ב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֵזֶן מֹשֶׁה אֶת צִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ מֹשֶׁה אַחֵר

שְׁלוֹחֵיהָ: אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין, לך שוב מצרימה, ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו', ויצא אהרן לקראתו ויפגשו בהר האלהים, אמר לו מי הם הללו, אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני, אמר לו והיכן אתה מוליכן, אמר לו למצרים, אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם, אמר לה לכי אל בית אביך, נטלה שני בניה והלכה לה:

ג וְאֵת שְׁנֵי בָנָיָהּ אֲשֶׁר שָׁם הָאֶחָד גִּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ד וְשֵׁם הָאֶחָד אֶלְיָעָזֵר כִּי אֱלֹהֵי

אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִי מִחֶרֶב פְּרַעְיָה׃ וַיִּצְלַנִי מִחֶרֶב פְּרַעְיָה. כשגילו דתן ואבירם על דבר המצרי, ובקש להרוג את משה, נעשה צוארו כעמוד של שיש (שמו"ר א, לו.):

ה וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמְּדַבֵּר אֲשֶׁר הוּא הִנֵּה שֵׁם הַר הָאֱלֹהִים׃ אל המדבר. אף

אנו יודעים שבמדבר היה, אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב, שהיה יושב בכבודו של עולם, ונרבו לבו לצאת אל המדבר מקום תהו, לשמוע דברי תורה:

ו וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חֵתָנֶךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלַיךָ וְאִשְׁתֶּךָ וּשְׁנֵי בָנָיָה עִמָּה׃ ויאמר אל משה. ע"י שליח: אני חתנך יתרו וגו'. אם

אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך, ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין שני בניה (מכילתא שם):

ז וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְאֵת חֵתָנוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשְׁק לּוֹ וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֱלֹהִים׃ ויצא משה. כבוד גדול

נתכבד יתרו באותה שעה, כיון שיצא משה, יצא אהרן נדב ואביהוא, ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא: וישתחו וישק לו. איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר איש לרעהו, מי הקרוי איש, זה משה, שנאמר והאיש משה (מכילתא שם):

ח וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֵתָנוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אֹדֶת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַתְּלָאָה

אֲשֶׁר מָצְאֲתֶם בְּדַרְךְ וַיִּצְלַם יְהוָה׃ ויספר משה לחותנו. למשוך את לבו לקרבו לתורה (מכילתא שם): את כל התלאה. שעל הים ושל עמלק (מכילתא שם): התלאה. למ"ד אל"ף מן היסוד של תיבה, והתי"ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים, וכן תרומה, תנופה, תקומה, תנואה:

ט וַיַּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם׃ ויחד יתרו. וישמח יתרו, זהו פשוטו.

ומדרש אגדה, נעשה בשרו חרודין חרודין, מיצר על אבוד מצרים, היינו דאמרי אינשי, גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה (סנהדרין צד.): על כל הטובה. טובת המן והבאר והתורה (מכילתא שם), ועל כולן אשר הצילו מיד מצרים, עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים, שהיתה הארץ מסוגרת, ואלו יצאו ששים רבוא (מכילתא שם):

י וַיֹּאמֶר יְתָרוֹ בְּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הֲצִיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הֲצִיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד

מִצְרַיִם: אשר הציל אתכם מיד מצרים. אומה קשה: ומיד פרעה. מלך קשה: מתחת יד מצרים. כתרגומו לשון רדוי ומרות, הירד שהיו מכבידים עליהם, היא העבודה:

יא עֲזָתָה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְהוָה מְכַל הָאֱלֹהִים כִּי בִדְבַר

אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם: עתה ידעתי. מכירו הייתי לשעבר, ועכשיו ביותר (מכילתא שם): מכל האלהים. מלמד שהיה מכיר בכל עבודת אלילים שבעולם, שלא הניח עבודת אלילים שלא עבדה (מכילתא שם): כי בדבר אשר זדו עליהם. כתרגומו, במים דמו לאבדם והם נאבדו במים: אשר זדו. אשר הרשיעו. ורבותינו דרשוהו (סוטה יא.) לשון ויזד יעקב נזיד (בראשית כה, כט.), בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו:

יב וַיִּקַּח יְתָרוֹ חֲזֵן מֹשֶׁה עֹלָה וְזִבְחִים לְאֱלֹהִים וַיָּבֵא

אֶהָרֶן וְכֹל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל לֶחֶם עִם חֲזֵן מֹשֶׁה לְפָנֵי הָאֱלֹהִים: עולה. כמשמעה, שהיא כולה כליל: זבחים. שלמים:

ויבא אהרן וגו'. ומשה היכן הלך, והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד, אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם: לפני האלהים. מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה, כאילו נהנה מזיו השכינה (ברכות סד.):

יג שְׁנֵי וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם

וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֶּקֶר עַד הָעֶרֶב: ויהי ממחרת. מוצאי יום הכפורים היה, כך שנינו בספרי, ומהו ממחרת, למחרת רדתו מן

ההר. ועל כרחק אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכפורים, שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר והודעתני את חוקי וגו', ומשנתנה תורה עד יום הכפורים לא ישב משה לשפוט את העם, שהרי בי"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות, ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ביום הכפורים. ואין פרשה זו כתובה בסדר, שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שנייה, אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא, שילוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שנייה, שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו, ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום וגו' אל נא תעזוב אותנו (במדבר י, לא.), ואם זה קודם מתן תורה, מששלחו והלך היכן מצינו שחזר. ואם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה, הוא חובב הוא יתרו, שהרי כתיב מבני חובב חותן משה (שופטים ד, יא.): וישב משה וגו' ויעמוד העם. יושב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל, והוכיחו על כך, שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים: מן הבקר עד הערב. אפשר לומר כן, אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום, וכאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, שנאמר בו ויהי ערב וגו' (שבת י.):

יִדְ וַיֵּרָא חֲזַק מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לְעַם וַיֹּאמֶר
מָה הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לְעַם מִדּוּעַ אַתָּה
יוֹשֵׁב לְבַדְּךָ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בֶּקֶר עַד עֶרֶב: טו
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֲזַקוֹ כִּי יבֹא אֵלַי הָעָם לְדַרְשׁ אֱלֹהִים:
 כי יבא. כי בא, לשון הווה: לדרש אלהים. כתרגומו למתבע אולפן, לשאול תלמוד מפי הגבורה:

טז כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבַר בָּא אֵלַי וְשִׁפְטֵתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין
רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹהִים וְאֶת הַתּוֹרָתוֹ: כִּי יִהְיֶה
 להם דבר בא. מי שהיה לו הדבר בא אלי:

יז וַיֹּאמֶר חֲזַק מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר אַתָּה
עֹשֶׂה: וַיֹּאמֶר חֲתָן מֹשֶׁה. דֶּרֶךְ כְּבוֹד קוֹרְאוֹ הַכְּתוּב חֲתָנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ:

יח **נָבַל תֵּבֵל גַּם אֶתָּה גַּם הָעַם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי כָבֵד
מִמָּךְ הִדְבָּר לֹא תִוָּכַל עֲשֵׂהוּ לְבַדְּךָ:**

נבל תבול. כתרגומו. ולשונו לשון כמישה פלייש"טרא, כמו והעלה נבל (ירמיה ח, יג.), כנבול עלה מגפן וגו' (ישעיה לד, ד.), שהוא כמוש ע"י חמה וע"י קרת, וכחו תש ונלאה: גם אתה. לרבות אהרן וחור וע' זקנים: כי כבד ממך. כוודו רב יותר מכתך:

יט **עֲתָה שָׁמַע בְּקוֹלִי אִיעֶצֶךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִיָּה
אֶתָּה לְעַם מִוֹל הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאתָ אֶתָּה אֶת הַדְּבָרִים**

אֶל הָאֱלֹהִים: איעצך ויהי אלהים עמך. בעצה, אמר לו צא המלך בגבורה (מכילתא פ"ב): היה אתה לעם מול האלהים. שליח ומליץ בינותם למקום, ושואל משפטים מאתו: את הדברים. דברי ריבותם:

כ **וְהִזְהַרְתָּ אֶתָּה אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ
לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן:**

כא **וְאֶתָּה תַּחֲזֶה מִכָּל הָעַם אַנְשֵׁי חַיִּל יִרְאִי אֱלֹהִים
אַנְשֵׁי אִמָּת שִׁנְאִי בַצַּע וְשִׁמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֱלֹפִים**

שָׂרֵי מְאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת: ואתה תחזה. ברוח

הקדש שעליך: אנשי חיל. עשירים, שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים: אנשי אמת. אלו בעלי הבטחה, שהם כדאי לסמוך על דבריהם, שע"י כן יהיו דבריהם נשמעים: שנאי בצע. ששונאין את ממונם בדין, כההיא דאמרינן, כל דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא, לאו דיינא הוא (בבא בתרא נח:): שרי אלפים. הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף (סנהדרין יח:): שרי מאות. ששת אלפים היו: שרי חמשים. י"ב אלף: שרי עשרות. ששים אלף. (מה שפירש"י על כל השרים כמה היו. והוא לכאורה ללא צורך, והנה באמת תיקן בזה ותירץ קושיא בפסוק, דקחשיב מלמעלה למטה, ר"ל המספר מרובה קודם מספר המועט, ולא הל"ל אלא מתחלה שרי עשרות בראשונה, ואח"כ בהדרגה כולם, ולפי פירושו

שהזכיר ופרט סכום מנין השרים, צא וחשוב, וכשתדקדק במנינם ולגבייהו אתי שפיר, מספר המועט תחלה ואח"כ בהדרגה, כן נ"ל נכון ודו"ק):

כב וְשִׁפְטוּ אֶת הָעַם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל

יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפָּטוּ הֵם וְהַקָּל

מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׁאוּ אֹתָךְ: וּשְׁפָטוּ. וַיְדוּנוּ, לְשׁוֹן צוּוּי: וְהַקָּל מֵעֲלֶיךָ. דְּבַר

זה להקל מעליך. והקל, כמו והכבד את לבו, והכות את מואב, לשון הוזה:

כג אִם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וַיְכַלֶּת עֲמוֹד

וְגַם כָּל הָעַם הַזֶּה עַל מְקוֹמוֹ יָבֹא בְּשָׁלוֹם: וְצִוְּךָ אֱלֹהִים

ויכלת עמוד. המלך בגבורה, אם יצוה אותך לעשות כך תוכל עמוד, ואם יעכב

על ירך לא תוכל לעמוד (מכילתא פ"ב): וגם כל העם הזה. אהרן נדב ואביהוא,

ושבעים זקנים הנלוים עתה עמך (מכילתא שם):

כד שְׁלִישֵׁי וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל הֶזְתָּנוּ וַיַּעַשׂ כָּל אֲשֶׁר

אָמַר: כה וַיִּבְהַר מֹשֶׁה אֲנָשֵׁי חֵיל מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן

אֹתָם רָאשִׁים עַל הָעַם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי

הַמֵּשִׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת: כו וְשִׁפְטוּ אֶת הָעַם בְּכָל עֵת

אֶת הַדָּבָר הַקָּטָן יָבִיאוּ אֵל מֹשֶׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן

יִשְׁפָּטוּ הֵם: וּשְׁפָטוּ. וַדִּינֹן ית עמא: יביאון. מייתין: ישפוטו הם. כמו

ישפוטו (בחולם), וכן לא תעבורי (רות ב, ח.), כמו לא תעברי. ותרגומו דיינין

אינון. מקראות העליונים היו לשון צווי, לכך מתורגמין וידונון, ייתון, ידונון,

ומקראות הללו לשון עשייה:

כז וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת הֶזְתָּנוּ וַיִּלְךְ לֹא אֶל אֶרְצוֹ: פ וַיִּלֶךְ לֹא אֶל

ארצו. לגייר בני משפחתו (מכילתא פ"ב):

א רביעי בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ

מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינַי: בַּיּוֹם הַזֶּה. בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ

(שבת פו:). לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא, מהו ביום הזה, שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום ניתנו:

ב וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְּבַר סִינַי וַיַּחֲזוּ בַּמִּדְבָּר וַיַּחֲזֶן

שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הַהָר: וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים. למה הוצרך לחזור ולפרש

מהיכן נסעו, והלא כבר כתב שברפידים היו חונים, בידוע שמשם נסעו, אלא

להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני, מה ביאתן למדבר סיני

בתשובה, אף נסיעתן מרפידים בתשובה (מכילתא בחדש פ"א): ויחן שם

ישראל. כאיש אחד בלב אחד, אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמהלוקת

(מכילתא שם): נגד ההר. למזרחו, וכל מקום שאתה מוצא נגד, פנים למזרח

(מכילתא שם):

ג וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן הָהָר

לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ומשה עלה. ביום השני, וכל עליותיו בהשכמה היו, שנאמר וישכם משה בבקר

(שמות לד, ד.): כה תאמר. בלשון הזה וכסדר הזה: לבית יעקב. אלו הנשים,

תאמר להם בלשון רכה: ותגיד לבני ישראל. עונשין ודקדוקין פירש לזכרים,

דברים הקשין כגידין (שבת פז. מכילתא בחדש פ"ב):

ד אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאִשָּׁא אֶתְכֶם

עַל כַּנְפֵי זְשָׁרִים וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי: אתם ראיתם. לא מסורת

היא בידכם, ולא בדברים אני משגר לכם, לא בעדים אני מעיד עליכם, אלא

אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים, על כמה עבירות היו חייבין לי קודם

שנזדווגו לכם, ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם: ואשא אתכם. זה יום שבאו

ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן, ולשעה קלה כשבאו

ליסע ולצאת, נקבצו כלם לרעמסס (מכילתא פ"ב). ואונקלוס תרגם ואשא,

ואטלית יתכון, כמו ואסיע אתכם, תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה: על כנפי

נשרים. כנשר הנושא גוזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נותנים את בניהם

בין רגליהם, לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חיץ, לפי שאין עוף פורח על גביו, לכך נותנו על כנפיו אומר מוטב יכנס החיץ בי ולא בבני, אף אני עשיתי כן, ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו', והיו מצרים זורקים חצים ואבני בליסטראות, והענן מקבלם: ואבא אתכם אלי. כתרגומו:

ה וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשָׁמַרְתֶּם אֶת

בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סֶגְלָה מְכֹל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ:

ועתה. אם עתה תקבלו עליכם, יערב לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות (מכילתא פ"ב): ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על שמירת התורה: סגלה. אוצר חביב, כמו וסגלת מלכים (קהלת ב, ח), כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם, כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות, ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם, וזמה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת, כי לי כל הארץ, והם בעיני ולפני לכולם:

ו וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלָכָת כְּהֻנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֵלֶּה

הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבַּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ואתם תהיו לי ממלכת

כהנים. שרים, כמה דאת אמר, ובני דוד כהנים היו (שמואל-ב ח. יח.): אלה הדברים. לא פחות ולא יותר:

ז חֲמִישֵׁי וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיֵּשֶׁם לְפָנֵיהֶם

אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה: ח וַיַּעֲנוּ כָּל

הָעָם יְחָדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבַּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁבַּע

מֹשֶׁה אֶת דְּבַרֵי הָעָם אֶל יְהוָה: וישב משה את דברי העם וגו'.

ביום המחרת שהוא יום שלישי, שהרי בהשכמה עלה. וכי צריך היה משה להשיב, אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה, שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני, איני צריך להשיב:

ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב

הַעֲנָן בְּעַבּוֹד יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרֵי עַמֶּךָ וְגַם בְּךָ יֹאמְרוּ:

לְעוֹלָם וַיִּגַּד מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעַם אֶל יְהוָה: בַּעַב הָעֵנָן.
במעבה הענן, וזהו ערפל: וגם כך. גם בנביאים הבאים אחריו: ויגד משה וגו'.
ביום המחרת שהוא רביעי לחדש: את דברי העם וגו'. תשובה על דבר זה
שמעתי מהם, שרצונם לשמוע ממך, אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי
המלך, רצוננו לראות את מלכנו:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעַם וְקִדַּשְׁתֶּם הַיּוֹם
וּמָחָר וְכַבְּסוּ שְׂמֹלְתֵיכֶם: ויאמר ה' אל משה. אם כן שמזיקין לדבר
עמם, לך אל העם: וקדשתם. וזימנתם, שיכינו עצמם היום ומחר:

יֵא וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרַד
יְהוָה לְעֵינַי כָּל הָעַם עַל הַר סִינַי: והיו נכונים. מובדלים מאשה
(מכילתא פ"ג): ליום השלישי. שהוא ששה בחדש, ובחמישי בנה משה את
המזבח תחת ההר ושתיים עשרה מצבה (מכילתא שם), כל הענין האמור
בפרשת ואלה המשפטים, ואין מוקדם ומאוחר בתורה: לעיני כל העם. מלמד,
שלא היה בהם סומא, שנתרפאו כולם (מכילתא שם):

יב וְהִגַּבְלֹתָ אֶת הָעַם סָבִיב לְאָמֹר הַשְּׂמֹרוּ לְכֶם עֲלוֹת
בְּהָר וְנָגַע בְּקִצְהוּ כָּל הַנֶּגַע בְּהָר מוֹזַת יוֹמָת: והגבלת. קבע
להם תחומין לסימן, שלא יקרבו מן הגבול והלאה: לאמר. הגבול אומר להם
השמרו מעלות מכאן והלאה, ואתה תזהירם על כך: ונגע בקצהו. אפילו
בקצהו:

יג לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסְקֶל אֹו יֵרָה יִירָה אִם
בְּהֶמָה אִם אִישׁ לֹא יִהְיֶה בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הֶמָּה יַעֲלוּ:

בְּהָר: ירה יירה. מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה (סנהדרין מה). מבית
הסקילה שהיה גבוה שתי קומות: יירה. יושלך למטה לארץ, כמו ירה בים
(שמות טו, ד.): במשך היובל. כשימשוך היובל קול ארוך, הוא סימן סלוק
שכינה והפסקת הקול, וכיון שנסתלק הם רשאים לעלות: היובל. הוא שופר של
איל, שכן בערביא קורין לדכרא יובלא. ושופר של אילו של יצחק היה:

יד וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן הַהָר אֶל הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת הָעָם

וַיְכַבְּסוּ שְׂמֹלְתָם: מן ההר אל העם. מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו, אלא מן ההר אל העם:

טו וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הֵיוּ זְכָנִים לְשַׁלֶּשֶׁת יָמִים אֶל תִּגְשׁוּ:

אֶל אִשָּׁה: היו נכונים לשלשת ימים. לסוף שלשת ימים, הוא יום רביעי,

שהוסיף משה יום אחד מדעתו, כדברי רבי יוסי (שבת פז.), ולדברי האומר בששה בחדש ניתנו עשרת הדברות, לא הוסיף משה כלום, ולשלשת ימים, כמו ליום השלישי: אל תגשו אל אשה. כל שלשת ימים הללו, כדי שיהיו הנשים טובלות ליום השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה, שאם ישמש תוך ג' ימים, שמא תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא, אבל מששהתה שלשה ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע, וטהור מלטמא את הפולטת:

טז וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיט הַבָּקָר וַיְהִי קֹלֶת וּבָרָקִים

וְעָנָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקָל שֶׁפָּר חָזַק מְאֹד וַיַּיְחָרֵד כָּל

הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: בהיות הבקר. מלמד שהקדים על ידם, מה שאין

דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד, וכן מצינו קום צא אל הבקעה וגו' (יחזקאל ג, כב.), ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד (שם כג.):

יז וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לְקִרְאֵת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה

וַיִּדְבְּרוּ בְּתַחֲתֵית הַהָר: לקראת האלהים. מגיד שהשכינה יצאה

לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה, וזה שנאמר ה' מסיני בא (דברים לג, ב. מכילתא פ"ג), ולא נאמר לסיני בא: בתחתית ההר. לפי פשוטו ברגלי ההר. ומדרשו, שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית (שבת פח.):

יח וְהָרָסִי עֵשֶׂן כָּלֹּ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בְּאֵשׁ

וַיַּעַל עֵשֶׂן כְּעֵשֶׂן הַכֹּבֵשֶׁן וַיַּיְחָרֵד כָּל הָהָר מְאֹד: עשן

כלו. אין עשן זה שם דבר, שהרי נקוד השי"ן פת"ח, אלא לשון פעל, כמו אמר,

שמר, שמע, לכך תרגומו תנן כליה ולא תרגם תננא, וכל עשן שבמקרא נקודים קמ"ץ, מפני שהם שם דבר: הכבשן. של סיד, יכול ככבשן זה ולא יותר, תלמוד לומר בוער באש עד לב השמים, ומה תלמוד לומר כבשן, לשבר את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע, נותן לבריות סימן הניכר להם. כיוצא בו כאריה ישאג (הושע יא, י.), וכי מי נתן כח בארי אלא הוא, והכתוב מושלו כאריה, אלא אנו מכניין ומדמין אותו לבריותיו, כדי לשבר את האוזן מה שיכולה לשמוע. כיוצא בו וקולו כקול מים רבים (יחזקאל מג, ב.), וכי מי נתן קול למים והלא הוא, ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האוזן:

יט וַיְהִי קוֹל הַשָּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד מִשֵּׁה יְדָבָר

וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל: הולך וחזק מאד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה, אבל כאן הולך וחזק מאד, ולמה כך, מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע: משה ידבר. כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל, שהרי לא שמעו מפני הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך, והקדוש ברוך הוא מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע: יעננו בקול. יעננו על דבר הקול, כמו אשר יענה באש (מלכים-א יח, כד.), על דבר האש להורידו:

כ שִׁישֵׁי יִירָד יִהְיֶה עַל הַר סִינַי אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא

יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה: וירד ה' על הר סיני. יכול ירד עליו ממש, תלמוד לומר כי מן השמים דברתי עמכם (שמות כ, יט.), מלמד שהרכין שמים עליונים ותחתונים, והציען על גבי ההר כמצע על המטה, וירד כסא הכבוד עליהם (מכילתא פ"ד):

כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה יֵד הָעֵד בְּעַם פֶּן יִהְרָסוּ אֶל

יְהוָה לְרֹאוֹת וְנִפְל מִמֶּנּוּ רַב: העד בעם. התרה בהם שלא לעלות בהר: פן יהרסו וגו'. שלא יהרסו את מצבם, על ידי שתאותם אל ה' לראות, ויקרבו לצד ההר: ונפל ממנו רב. כל מה שיפול מהם, ואפילו הוא יחידי חשוב לפני רב (מכילתא שם): יהרסו. כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין, אף הנפרדין ממצב אנשים הורסים את המצב:

כב וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגְשִׁים אֶל יְהוָה יִתְקַדְּשׁוּ פֶּן יִפְרֹץ

בָּהֶם יְהוָה: וגם הכהנים. אף הבכורות שהעבודה בהם (זבחים קטו): הנגשים אל ה'. להקריב קרבנות, אף הם אל יסמכו על חשיבותם לעלות: יתקדשו. יהיו מזומנים להתיצב על עמדן: פן יפריץ. לשון פרצה, יהרוג בהם ויעשה בהם פרצה:

כג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה לֹא יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הַר סִינַי כִּי אַתָּה הֵעִדְתָּה בָּנוּ לֵאמֹר הִגִּבַּל אֶת הָהָר

וְקִדְּשָׁתוּ: לא יוכל העם. איני צריך להעיד בהם, שהרי מותרין ועומדין הם היום שלשת ימים, ולא יוכלו לעלות, שאין להם רשות:

כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְהוָה לְךָ רַד וְעַלִּית אֵתְּךָ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֶל יְהִרְסוּ לַעֲלֹת אֶל יְהוָה פֶּן יִפְרֹץ

בָּם: לך רד. והעד בהם שנית, שמזרזין את האדם קודם מעשה, וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה (מכילתא שם): ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים. יכול אף הם עמך, תלמוד לומר ועלית אתה, אמור מעתה, אתה מחיצה לעצמך, ואהרן מחיצה לעצמו, והכהנים מחיצה לעצמם, משה נגש יותר מאהרן, ואהרן יותר מן הכהנים, והעם כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה': פן יפריץ בם. אף על פי שהוא נקוד חטף קמ"ץ, אינו זו מגזרתו, כך דרך כל תיבה שנקודתה מלאפו"ם, כשהיא באה במקף, משתנה הנקוד לחטף קמ"ץ: {כה} **וַיֵּרַד מֹשֶׁה אֶל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם:** ם ויאמר אליהם.

התראה זו:

שמות פרק כ'

א וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמֶר: ם וידבר אלהים. אין אלהים אלא דייך, וכן הוא אומר אלהים לא תקלל ותרגמו דיינא, לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורעניות, יכול אף עשרת הדברות כן, תלמוד לומר וידבר אלהים, דייך להפרע: את כל הדברים האלה. מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא עשרת הדברות

בדבור אחד, מה שאי אפשר לאדם לומר כן, אם כן מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך, שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו: (קושיית אם כן כו', פירוש, לפי זה שמוכח מאת כל הדברים האלה, שגם שאר עשרת הדברות כולם אמר הקב"ה בדבור אחד, אם כן מה תלמוד לומר אנכי וגו', רצונו לומר מה בא להודיענו במה שפרט לשון ב' דברות אלו מהשאר, מדהוציאם בלשון זה שהמשמעות דוקא אלו שנים בפרט מפי הגבורה יצאו, והלא לפי זה כולם כמוהם, הקב"ה בכבודו ובעצמו דיברם. ותירץ שחזר ופירש וכו', ורצונו לומר, באותה החזרה, לא החזיר ללמד על הכלל יצא, אלא על הפרט אלו שתי דברות ראשונות ביחוד ודו"ק): לאמר. מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו (מכילתא שם):

ב אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

מִבֵּית עֲבָדִים: אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כדאי היא ההוצאה, שתהיו משועבדים לי. דבר אחר, לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן מלא רחמים, שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כד, י.), זו היתה לפניו בשעת השעבוד, וכעצם השמים משנגאלו, הואיל ואני משתנה במראות, אל תאמרו שתי רשויות הן (מכילתא פ"ה), אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים. דבר אחר, לפי שהיו שומעין קולות הרבה, שנאמר את הקולות, קולות באין מד' רוחות ומן השמים ומן הארץ, אל תאמרו רשויות הרבה הן. ולמה אמר לשון יחיד אלהיך, ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל, וזה הוא שאמר למה ה' יחרה אפך בעמך (שמות לב, יא.), לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים, אלא לי לבדי: מבית עבדים. מבית פרעה שהייתם עבדים לו, או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים, תלמוד לומר ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים, אמור מעתה, עבדים למלך היו, ולא עבדים לעבדים:

ג לֹא יְהִיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי: לא יהיה לך. למה

נאמר, לפי שנאמר לא תעשה לך, אין לי אלא שלא יעשה, העשוי כבר מנין שלא יקיים, תלמוד לומר לא יהיה לך (מכילתא פ"ו): אלהים אחרים. שאינן אלהות, אלא אחרים עשאוּם אלהים עליהם (מכילתא שם). ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי, שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אצלנו. דבר אחר אלהים אחרים, שהם אחרים לעובדיהם, צועקים אליהם ואינן עונים אותם,

ודומה כאילו הוא אחר שאינו מכירו מעולם: על פני. כל זמן שאני קיים, שלא תאמר לא נצטוו על עבודת אלילים אלא אותו הדור (מכילתא שם):

ד לא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתְּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתְּחַת
לָאָרֶץ: פסל. על שם שנפסל: וכל תמונה. תמונת כל דבר אשר בשמים:

ה לא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֵינָי אֲבֹתַי עַל בְּנֵי עַל שְׁלֹשִׁים
וְעַל רַבְעִים לְשָׁנָאִי: אל קנא. מקנא להפרע, ואינו עובר על מדתו
למחול על עון עבודת אלילים. כל לשון קנא אנפרי"מנט בלע"ז, נותן לב
ליפרע: לשנאי. כתרגומו, כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם (סנהדרין כז):

ו וַעֲשֶׂה חֶסֶד לְאֱלֹפִים לְאֵהָבִי וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתַי: ס נוצר
חסד. שאדם עושה, לשלם שכר עד לאלפים דור, נמצאת מדה טובה יתירה על
מדת פורעניות אחת על חמש מאות, שזו לארבעה דורות, וזו לאלפים
(תוספתא סוטה ד, א.):

ז לא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׂוּא כִּי לֹא יִנְקָה
יְהוָה אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׂוּא: ס לשוא. (השני לשון
שקר, כתרגומו) כמה דתימר אי זהו שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע, על
עמוד של אבן שהוא של זהב, (הראשון לשון מגן, כתרגומו) זה הנשבע לחנם
ולחבל על של עין עין, ועל אבן אבן (שבועות כט.):

ח זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: זכור. זכור ושמור בדבור אחד
נאמרו, וכן מחלליה מות יומת (שמות לא, יד.) וביום השבת שני כבשים
(במדבר כח, ט.), וכן לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך (דברים כב, יא-יב),
וכן ערות אשת אחיך (ויקרא יח, טז.) יבמה יבא עליה (דברים כה, ה.), הוא
שנאמר אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי (תהלים סב, יב.). זכור לשון פעול
הוא, כמו אכול ושתו (ישעיה כב, יג.), הלוך וככה (שמואל-ב ג, טז.), וכן פתרונו

תנו לב לזכור תמיד את יום השבת, שאם נזדמן לך חפץ יפה, תהא מזמינו לשבת (ביצה טז):

ט **שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ:** ועשית כל

מלאכתך. כשתבא שבת, יהא בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה (מכילתא פ"ז):

י **וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל**

מְלַאכָה אֲתָה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ וּבְהִמְתֶּךָ

וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: אתה ובנך ובתך. אלו הקטנים, או אינו אלא

גדולים, אמרת, הרי כבר מוזהרין הם, אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים, וזה ששנינו (שבת קכא). קטן שבא לכנות, אין שומעים לו, מפני ששביתתו עליך:

יא **כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ**

אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן

בֵּרַךְ יְהוָה אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ: ם וינח ביום השביעי.

כביכול הכתיב בעצמו מנוחה, ללמד הימנו קל וחומר לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהא נוח בשבת: ברך. ויקדשהו. ברכו במן לכופלו בששי לחם משנה, וקדשו במן שלא היה יורד בו:

יב **כִּיבָד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּן יְמֵיךָ עַל**

הָאָדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ צִוָּךְ לָךְ: ם למען יאריכון ימך.

אם תכבד יאריכון ימך, ואם לאו יקצרון, שדברי תורה נוטריקון הם נדרשים, מכלל הן לאו ומכלל לאו הן (מכילתא פ"ח):

יג **לֹא תַרְצֶה: ם לֹא תִנְאַף: ם לֹא תִגְזַב: ם לֹא תַעֲנֶה**

בְּרַעַךְ עַד שִׁקְרָה: ם לֹא תִנְאַף. אין ניאוף אלא באשת איש, שנאמר מות

יומת הנואף והנואפת (ויקרא כ, ו.), ואומר האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים (יחזקאל טז, לב.): לא תגנוב. בגונב נפשות הכתוב מדבר, לא תגנובו בגונב ממון, או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות, אמרת, דבר הלמד

מענינו, מה לא תרצה לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת בית דין, אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין (סנהדרין פו.):

יד לֹא תַחֲמֹד בֵּית רֵעֶךָ ׀ לֹא תַחֲמֹד אִשְׁתֵּי רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׂוֹרוֹ וְחֹמְרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: ׀ טו שְׂבִיעֵי וְכֹל הָעַם רְאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלְּפִידִם וְאֶת קוֹל הַשֹּׁפָר

וְאֶת הַהָר עֶשֶׂן וְיֵרָא הָעַם וַיִּנְעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרַחֵק: וְכֹל הָעַם רֹוֵאִים. מִלְּמֹד שְׁלֹא הִיָּה בָהֶם אֶחָד סוֹמֵא, וּמִנִּין שְׁלֹא הִיָּה בָהֶם אֶלֶם, תִּלְמוּד לֹוֹמֵר וַיַּעֲנֵו כֹל הָעַם, וּמִנִּין שְׁלֹא הִיָּה בָהֶם חֲרָשׁ, תִּלְמוּד לֹוֹמֵר נַעֲשֵׂה וְנִשְׁמַע (מְכִילֵתָא פ"ט): רֹוֵאִים אֶת הַקּוֹלֹת. רֹוֵאִין אֶת הַנִּשְׁמַע, שְׁאִי אִפְשָׁר לְרֹאוֹת בַּמָּקוֹם אַחֵר (ש"ם): אֶת הַקּוֹלֹת. הַיּוֹצֵאִין מִפִּי הַגְּבוּרָה: וַיִּנְעוּ. אִין נוֹעַ אֶלֶא זִיעַ (ש"ם): וַיַּעֲמְדוּ מֵרַחֵק. הִיָּו נִרְתַּעִין לְאַחֲזוֹרִיהֶם שְׁנַיִם עֶשֶׂר מִיל, כְּאוֹרֵךְ מַחֲנֵיהֶם, וּמִלֵּאכֵי הַשֶּׁרֶת בְּאִין וּמִסִּיעִין אוֹתָן לְהַחְזִירֵם, שְׁנֵאמַר מִלְּכֵי צְנֵאוֹת יְדוּדוֹן יְדוּדוֹן (תְּהִלִּים סח, יג. מְכִילֵתָא ש"ם):

טז וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֵלֶיךָ עַמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאֶל יְדַבֵּר עַמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן נִמּוֹת: יז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעַם אֶל תִּירְאוּ כִי לְבַעֲבוֹר נִסּוֹת אֶתְכֶם בְּאֵי הָאֱלֹהִים

וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יְרֵאתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ: לְבַעֲבוֹר נִסּוֹת אֶתְכֶם. לְגַדֵּל אֶתְכֶם בְּעוֹלָם, שִׁיעָא לְכֶם שֵׁם בְּאוֹמוֹת שְׁהוּא בְּכַבוּדוֹ נִגְלָה עֲלֵיכֶם: נִסּוֹת. לְשׁוֹן הַרְמָה וּגְדוּלָה, כְּמוֹ הַרִימוֹ נִם (יִשְׁעִיה סב, י.), אֲרִים נִסִּי (ש"ם מט, כב.), וְכִנָּם עַל הַגְּבַעָה (ש"ם ל, יז.), שְׁהוּא זְקוּף: וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יְרֵאתוֹ. עַל יְדֵי שְׁרֵאִיתָם אוֹתוֹ יְרֵאוּ וּמֵאִים, תִּדְעוּ כִי אִין זוֹלָתוֹ, וְתִירְאוּ מִפְּנֵיו:

יח וַיַּעֲמֵד הָעַם מֵרַחֵק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֶרְפֶּל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים: ׀ נגש אל הערפל. לְפָנִים מִשְׁלַשׁ מַחֲצוֹת, חוֹשֵׁךְ, עֲנָן, וְעֶרְפֶּל, שְׁנֵאמַר וְהָהָר בּוֹעֵר בְּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם חֲשֵׁךְ עֲנָן וְעֶרְפֶּל (דְּבָרִים ד, יא.). עֶרְפֶּל הוּא עַב הָעֲנָן, שְׁאֵמַר לוֹ הִנֵּה אֲנִכִּי בֵּא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעֲנָן:

יט מפטיר וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם:

כה תֹאמַר. בלשון הזה: אתם ראיתם. יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים משיחין לו, שמה שאחרים משיחין לו פעמים שלנו חלוק מלהאמין: כי מן השמים דברתי. וכתוב אחר אומר, וירד ה' על הר סיני, בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם, מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה (דברים ד, לו.), כבודו בשמים, ואשו וגבורתו על הארץ. דבר אחר, הרכין השמים ושמי השמים, והציען על החר, וכן הוא אומר ויט שמים וירד (תהלים יח, ו. מכילתא פ"ט):

כ לא תַעֲשׂוּן אֹתִי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּן

לְכֶם: לא תעשוני אתי. לא תעשוני דמות שמשי המשמשים לפני במרום

(מכילתא פ"י): אלהי כסף. בא להזהיר על הכרובים, שאתה עושה לעמוד אתי, שלא יהיו של כסף, שאם שניתם לעשותם של כסף, הרי הן לפני כאלהות: ואלהי זהב. בא להזהיר שלא יוסיף על ב', שאם עשית ד', הרי הן לפני כאלהי זהב: לא תעשו לכם. לא תאמר, הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים, לכך נאמר לא תעשו לכם:

כא מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי וְזִבְחֹתַי עָלָיו אֶת עֹלֹתַיךָ

וְאֶת שְׁלָמֶיךָ אֶת צֹאנֶךָ וְאֶת בְּקָרְךָ בְּכֹל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר

אֲזָכִיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכֹתַיךָ: מזבח אדמה. מחובר

באדמה, שלא יבננו על גבי עמודים או על גבי כיפין (נ"א בסיס) (מכילתא פי"א). דבר אחר, שהיה ממלא את חלל מזבח הנחושת אדמה בשעת חנייתן (מכילתא שם): תעשה לי. שתהא תחלת עשייתו לשמי: זבחת עליו. אצלו, כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב, כ.), או אינו אלא עליו ממש, תלמוד לומר הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך, ואין שחיטה בראש המזבח (מכילתא פי"א זבחים נח.). את עולתיך ואת שלמיך. אשר מצאנך ומבקרך: את צאנך ואת בקרך. פירוש לאת עולתיך ואת שלמיך: בכל המקום אשר אזכיר את שמי. אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי, שם אבוא אליך וברכתיך, אשרה שכינתי עליך, מכאן אתה למד, שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום

שהשכינה באה שם, וזהו בית הבחירה, שם ניתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים לברך את העם:

כב וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גְּזִית

כִּי חֶרֶבְךָ הִנְפַת עָלַיָּה וְתַחֲלֶלְהָ: וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים. רבי ישמעאל

אומר, כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ מג', ואם מזבח אבנים תעשה לי, הרי אם זה משמש בלשון כאשר, וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית, שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים, שנאמר אבנים שלמות תבנה (דברים כז, ו.). וכן אם כסף תלוה (שמות כב, כד.), חובה הוא, שנאמר והעבט תעביטנו (דברים טו, ח.), ואף זה משמש בלשון כאשר. וכן ואם תקריב מנחת בכורים (ויקרא ב, יד.), זו מנחת העומר שהיא חובה (מכילתא פי"א), ועל כרחק אין אם הללו תלוין, אלא ודאין, ובלשון כאשר הם משמשים: גזית. לשון גזיזה, שפוסלן ומכתתן בברזל: כי חרבך הנפת עליה. הרי כי זה משמש בלשון פן, שהוא דילמא, פן תניף חרבך עליה: ותחללה. הא למדת, שאם הנפת עליה ברזל חללת שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם, והברזל נברא לקצר ימיו של אדם, אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך (מדות פ"ג מ"ד). ועוד, שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל, והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים שאינם רואות ולא שומעות ולא מדברות, על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל, המטיל שלום בין איש לאשתו, בין משפחה למשפחה, בין אדם לחבירו, על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות:

כג וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה

עֲרוֹתֶיךָ עָלָיו: פפפ ולא תעלה במעלות. כשאתה בונה כבש למזבח, לא

תעשהו מעלות מעלות, אשקנו"ש בלע"ז, אלא חלוק יהא ומשופע: אשר לא תגלה ערותך. שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך, ואף על פי שאינו גלוי ערוה ממש, שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד, מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא, ואתה נוהג בהם מנהג בזיון, והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיון, אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון, חבירך שהוא בדמות יוצרך, ומקפיד על בזיונו, על אחת כמה וכמה: